

De leus der eerste Christenen in Rome, de Amsterdamsche kermis-rusie met 'hop'zang, Rüstow over de verdediging van kleine staten, zijsprongen, noten etc. : potpourri

<https://hdl.handle.net/1874/234595>

mm 11023

BR.1876.I.13.

977

1076 I, 13

ANTIDIENSTVERVANGINGBOND.

1876.

29 November.

PUNT *a* VAN DEEL 2 DER STATUTEN.

~~~~~  
N<sup>o</sup>. 19.  
~~~~~

De leus der eerste christenen in Rome, de amsterdamsche kermis-
rusie met „hop"zang, Rüstow over de verdediging van
kleine staten, zijsprongen, noten, etc.

POTPOURRI

DOOR

M. D. GRAAF VAN LIMBURG STIRUM,
president van den Bond, oud-minister.

~~~~~  
**Uitgegeven ten voordeele der algemeene kas.**  
~~~~~

'S GRAVENHAGE,
GEBR. J. & H. VAN LANGENHUYSEN.

Prijs 35 Cents.

MISSOURI
ST. LOUIS
MAY 18 1864

MISSOURI
ST. LOUIS
MAY 18 1864

ANTIDIENSTVERVANGINGBOND.

1876.

29 November.

PUNT *a* VAN DEEL 2 DER STATUTEN.

N°. 19.

De leus der eerste christenen in Rome, de amsterdamsche kermis-
rusie met „hop"zang, Rüstow over de verdediging van
kleine staten, zijsprongen, noten, etc.

POTPOURRI

DOOR

M. D. GRAAF VAN LIMBURG STIRUM,
president van den Bond, oud-minister.

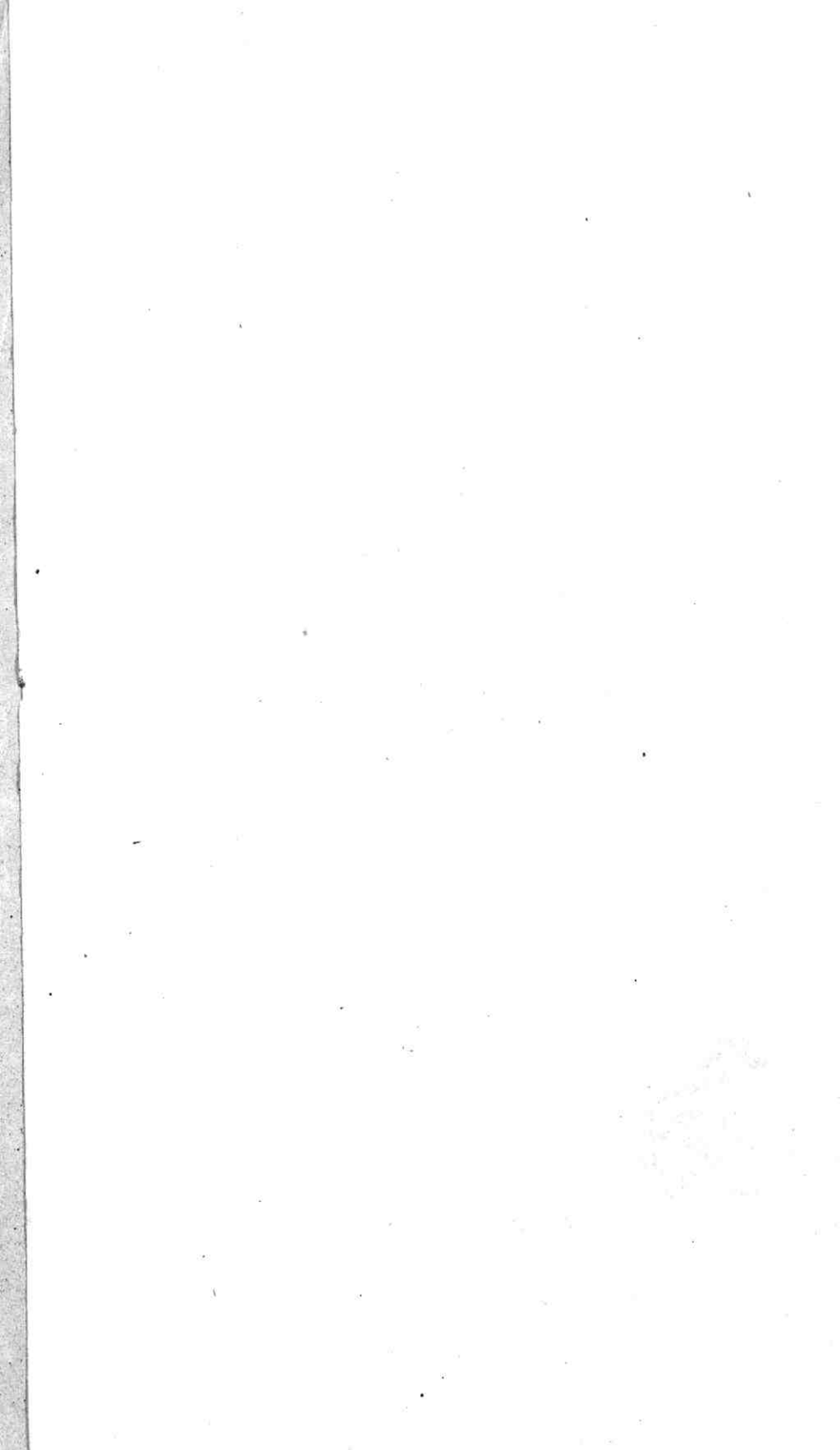
Uitgegeven ten voordeele der algemeene kas.

'S GRAVENHAGE,
EER. J. & H. VAN LANGENHUYSEN.

Prijs 35 Cents.

POTPOURRI ETC.

---

1. De leus der eerste christenen in Rome.

« Cogi qui potest nescit mori » (2), was de leus der eerste christenen in Rome, en de wereld is er vrij wel bij gevaren. Ze lokten dwang uit en stierven onder die leus tot zij zelve dwingen konden. Zaligheid zonder einde in uitzicht staalde hen. Het christendom, als religie der liefde voor anderen, zou, zonder deze uitnemende hulde aan den eersten persoon, nooit hebben kunnen worden, wat het in weinig tijds werd: eene wereldreligie. « Daar heeft men wat aan » roept de pariah. De philo-

---

(1) Ten dienste van belangstellenden, volgt eene opgaaf van eenige gedrukten, uitgegaan van het bestuur, waarin V. beteekent: « geplaatst in *Het Vaderland* van . . . . »

1875.

1: art. van 17, V. 20 Juli; 2: toelichting van het woord « dienstvervangung », volgende op de 1ste lijst van leden, V. 28 Juli; 3: uitnoodiging aan militairen om deel te nemen aan de Vereeniging, onder de 4de lijst van leden, V. 5 Augustus; 4: art. van 17, V. 20 Augustus; en 5: inleiding van de vergadering te s Gravenhage in Diligentia op 10 December gehouden ten einde de

(2) « Wie gedwongen kan worden, weet niet te sterven. »

sophen mogen er om lachen zooveel ze willen: het zal lang duren eer de proletariërs en hun dames, allen, filosofen zijn, — heel lang. De « weisung auf das andere leben » (3) *kunnen* ze zich door den wijsgeer niet laten « ontfutselen ». Immers, van *zijne* vormen begrijpen *zij* hoegenaamd niets. Die « weisung » laten ze tot geen prijs los. 't Is rijkdom in portefeuille. Ze bevredigt de behoefte van den ongelukkige aan theorie, aan geluk. Overigens, een gezelschap van *schier* enkel halfslachtige filosofen ware, zoo al bestaanbaar, toch niet uitstaanbaar. Met veel ophef van tolerantie, zouden ze malkaar om het ge-

plaatselijke afdeeling te constitueeren en voor de keuze van het hoofdbestuur te stemmen.

1876.

6, 7 en 8, V. 26 April; 6 en 7: adressen aan den Koning, 6 van het hoofdbestuur van 6 en 7 van den president van 8 April, en 8: vorm voor de adhesie der afdeelingbesturen aan 6.

9, 10 en 11, V. 11 Mei, te weten: 9 en 10: adressen aan de Tweede Kamer, 9 van het hoofdbestuur en 10 van den president, beide van 8 Mei; en 11: vorm voor de adhesie der afdeelingbesturen aan 9. — 12, 13 en 14, V. 6—8 en 16 Juni en 16 Juli; als: 12 en 14 circulaires van 1, en 13 art. van 14 te voren;

15: verslag van het hoofdbestuur over het 1ste bondsjaar, beginnende met 1 Juli 1875, uitgebracht in de algemeene vergadering op 31 Augustus; en 16: inleidingsrede van die vergadering; eindelijk:

17 en 18: circulaires van 26 September en 26 October.

Men heeft zich bepaald tot de voornaamste stukken. De andere literatuur der legeraanvulling is rijk; doch zij behoefde bij deze gelegenheid niet speciaal te worden aangeduid.

Overigens, in de noot op de 5de alinea van 1, en in 16 is gewezen op anderen arbeid, — dien van afdeelingen, dien van bijzondere personen en dien van tijdschriften.

1, 4, 5, 15 en 16 zijn bij Gebr. J. en H. van Langenhuysen te 's Gravenhage uitgegeven, ten voordeele der algemeene kas. Van 1 en 4, echter, zijn geen exemplaren meer anders dan door *Het Vaderland* verkrijgbaar.

(3) Schiller's wissel op de toekomst.

ringste meeningsverschil verscheuren. Dit doen ze nu reeds, voor zooveel ze niet weerhouden worden door de praktische wijzen die men staatslieden noemt, van botvieren aan hun hartstocht van 't absolute. (4) Er zijn schoone uitzonderingen; maar die zijn dan niet halfslachtig, en toch bij de meesten staat in meeningen de regel vast, — de regel ook, en, zeer te recht, een hoofdregel van 't christendom:

«ik — is de eerste persoon.»

Naar *dezen* regel, althans, mag men aannemen, dat er in 't Lagerhuis verscheiden goede christenen zijn.

Overigens, hoe het met mijne hypothese nopens eene gemeente van halfslachtige wijsgeeren gesteld moge wezen, jegens de echte filosofen mag men niet onbillijk zijn. Immers menigeen gedroeg zich roemvol naar het «cogi qui potest.» Herinnert u slechts hoe Bruno op de Campi dei Fiori in Rome, 17 Februari 1600, op den christelijken stapel den heldendood stierf. En zoo waren er meer, — Socrates niet te vergeten.

In hun eersten tijd bestegen de christenen willig den stapel voor de goede zaak. Machtig geworden, zetten ze een ieder op den stapel die anders dacht dan zij.

Maar ik dwaal van 't onderwerp af: —

Overweegt wel de spreuk:

«Cogi qui potest nescit mori.»

In nietigheden past ze niet, maar alleen in die hoogste belangen, — geloof en volksbestaan.

't Is niet te doen enkel om leven te offeren, — inte-

---

(4) «In der gelehrtenwelt haben mitunter die tüchtigsten denker sich mit bitterstem hasse verfolgt und bekämpft wegen entgegengesetzter ansichten über oft kaum nennenswerthe geringfügigkeiten . . . Man gedenke der anfeindung eines Darwin durch seine wissenschaftlichen gegner, von den nichtwissenschaftlichen kläffern gar nicht zu reden» (v. Hellwald, *Culturgeschichte*, 2e Aufl. II, blzz 151—152.

gendeel. Dit mag slechts om een groot doel, — persoon of vaderland.

Die leer, zeg ik, gelde vooral in onzen tijd, voor kleine staten, met opzicht tot defensie. Te sterven zonder nuttig effect, beteekent in de verdediging alleen als voorbeeld iets, maar niet veel. Men mag niet spelen met het kostelijkste wat er is en dat hoe langer zoo meer in waarde rijst. Het sterven moet positief nuttig zijn, dat is: men moet het leven duurst verkoopen. En, om met het geringste levensverbruik de grootste uitkomst te verkrijgen, hiertoe behoort aanhoudende voorbereiding, zoo min ongelijk als omstandigheden en personen het maar eenigzins veroorlooven. Alleen na die van geheel de natie over jaren is zij volkomen bevoegd tot de offers begrepen in die aloude christenleus:

« Cogi qui potest nescit mori. »

Men ga niet te werk met het leven gelijk tot voor kort de nijverheid deed en 99 % der gezinnen nu nog doen met de steenkolen, blind verkwistend. Men moet streven naar de grootste nuttige werking, of, wat op hetzelfde neerkomt, het minste verbruik, en dit heilige doel kan nooit bereikt worden, zonder de wegruiming van het privilege der schaamtelooszen — den schandelijken afkoop — zonder organisatie en oefening aller, van 't kind tot den man, — al zij het dat die ongelijk — zeer ongelijk — moet wezen, zonder het beste gehalte, vooral zonder het volmaaktste materieel, in alle soorten, vast zoowel als roerend, — hoe kleiner het volk zoo meer intensief sterk, — evenmin als uit brandstoffen de maxima van kracht en werk worden getrokken, zonder voldoening aan allerlei tusschen-voorwaarden die zich aan gebruik allengs ontwikkelen, waaronder natuurlijk het gemeengoed aller natiën — wetenschap en kunst — eene voorname plaats bekleedt. In de nijverheid, — bijv. in inrichtingen als die van Krupp te Essen

en Armstrong te Elswick, — zoekt men onophoudelijk zich het beste aan personeel en materieel toe te eigenen, wat te bekomen of te bedenken zij, en men zou dit nalaten voor de edelste inrichting der natie, — de land- en zeemacht, — orgaan dat veel meer nog dan eenige fabriek lijdt, vooral moreel, door leemten en gebreken in het personeel, — gemis aan gehalte?

Met den speculatieven bloeddroppeel (5) komt men niet ver, — den eersten die nooit vergoten wordt en den laatsten die aangeboden wordt alleen als het te laat is, en er van bloedverbruik geen nut zou te wachten zijn; wanneer niemand meer daar is, bevoegd ter aanneming van het aanbod!!

Men zwaait den voorouders der 17de eeuw veel lof toe, en in sommige opzichten te recht. Maar, de vraag is: hoe waren de veldlegers onder de eerste Oranjes samengesteld en hoe de legers, welke door die helden zijn bestreden? Van die oude strijdmachten lag de kracht vooral in het commando en de *hoogste* kaders. De « tiers-état » was bij gène heiren slechts in kiem. De rest waren inlandsche, en, voor een *groot* deel, ook uitheemsche huurlingen. De soldaten waren gelijke of weinig onderling verschillende heel *lage* eenheden. Zoo was het overal. De staat, die krijgslieden noodig had, deed een beroep op het vlottend schuim der bereikbre wereld. Een man was een man in de rijen, om het even of hij van de heffe was of van wat — nooit veel — hooger. Hoe geheel anders nu!!

---

(5) Ik noem den droppel *speculatief*, wijl men hem aan de markt der publieke meening brengt op speculatie, — een imaginair goed, te leveren in onbestemde toekomst, — dat is: nooit anders dan met *den mond*, — in afkoop der onmisbre diensten van 't oogenblik. Vraagt den eersten handelaar in effecten den beste, wat hij geeft voor zulk goed! 't Is immers bocht; lager te quoteeren nog dan de beruchte Blauwe Grieken.

Van stonde af dat de *soldaat* niet meer vet kon worden van roof (6), van stonde af dat in den laagsten rang individueele werking, niet alleen materieel maar ook moreel, meer op den voorgrond trad om eindelijk een hoofdelement te worden van zege, van stonde af dat een man ook in de nijverheid aan de kost kon komen, — al ware het iets minder goed, — daalde de zon der huurlegers. In aanvulling, organisatie en werkkraft is alles betrekkelijk. De phalanx van den macedonischen Alexander was oversterk tegen de lagere organisatiën van zijn tijd.

---

(6) Gewone plundering en vooral vernieling zonder de hoogste noodzakelijkheid zijn strijdig met de economische en administratieve ontwikkelingen in westelijk Europa, dat is: met het welbegrepen belang van 't volk zelf, 't welk voor eene korte poos het monopolie zou kunnen oefenen. Wie hier is dwaas genoeg te vernielen wat hij gebruiken kan? Wie is onvoorzichtig genoeg te vernielen onder de kans van wedervergelding; kans die somwijlen zeer groot kan zijn? Het plunderen onder geciviliseerde staten geschiedt veelal, met het oog op een maximum van voordeel bij een minimum van vernieling, door oorlogschatting, na den beslissenden slag. Zoo is orde gekomen in den boel. Men vernielt minder om meer te gebruiken, en trekt op wetenschappelijke wijze veel rijker buit uit eene natie, zonder haar te ruïneren, dan men bij gewone plundering ooit zou hebben kunnen doen, met haar voor vele jaren te bederven. Er zijn uitzonderingen. Soms wordt eene hoogst geciviliseerde natie geminacht en dan gunt de vijand haar een groot vernielingscoëfficiënt. Bij voorbeeld: in den jongsten chineeschen oorlog hebben de Engelschen en de Franschen hun afstamming van barbaren roemrijkst gehandhaafd, door de verwoesting van het zomerpaleis bij Peking, met zijn onmetelijke kunstschaten, waarbij natuurlijk vooraf volop gestolen werd. Tegen de Chineezen behoefden ze vooralstoen geene wetten van economie, noch de kans van wedervergelding, in rekening te brengen. Maar dat volk schrijft ook historie!! Later verweten ze malkaar als Massena Bonaparte, toen deze den dapperen Piedmontees zijn al te grof nemen voor oogenhield: «je suis un voleur; tu es un voleur; il est un voleur; nous sommes des voleurs; vous êtes des voleurs; ils sont des voleurs.» Van hoe Massena werkte, kunt gij u een flauw denkbeeld vormen

Maar het leger, dat, onder den grootsten aller strategen, Kleinazië, Syrië, Nederegypte, Perzië, Mesopotamië en een gedeelte van den Pendschab veroverde, zou verslagen zijn geworden door een enkele voltallige compagnie onzer grenadiers, voorzien van repeteergeweren, zelfs ééne gelijk ze nu slechts wezen kan, vergiftigd als ze moet zijn met uitwerpselen van gegoeden.

Maar: de eeuw van 't schuiven op anderen spoedt ten einde, — althans in legeraanvulling. Schaamte doet reeds velen, die het zouden kunnen doen, tot in 't wit der oogen bloozen over de nationale zonde. Men ziet

---

naar de verwijten van een meester in de kunst, gelijk Napoleon was of althans geweest was.

Duitschland heeft onlangs onbezwaard en zonder erg te bezwaren aan de Franschen eene krijgsschatting kunnen opleggen van nagenoeg 2400 millioen gulden en dit rijke nijvere volk heeft die enorme som in korten tijd uitgekeerd. De kans van productieve schatting is een element in die van krijg. De Russen hebben op lang na niet zoo veel crediet als de Franschen, en Duitschland zal slechts noode oorlog maken met een staat die minder goed betalen kan dan zijn westebuor, althans uit zijn eigen zak. De grootste macht van 't geld zetelt daár, waar 't leven het duurst is, — thans het Westen; — de grootste behoefte aan geld daár, waar het leven het goedkoopst is, — nu het Oosten. Duitschland zou van Rusland, in opweging der mindere geldkans, meer land moeten nemen en dit is kwaad voor de toekomst. Warschau en Nowogeorgiewsk (Modlin) is het allerminste, waarmee het westersche keizerrijk zich zou te vreden mogen stellen. Rusland was onder den vorigen Keizer een incubus van 't overig Europa; sinds 1871 wordt het machtige Slawenrijk allengs de incubus aller civilisatie, onder zijn bereik, direct of indirect, die de zijne vooruit is. Het laat voor zijne neutraliteit van 1870 betalen, — naar de oude wet: niets voor niets. Zoo moet het zijn.

De Slawen zijn gerechtigd naar historie, naar tal en naar aanleg. Wie het meest gerechtigd is, moet nader blijken; maar, het peil der ontwikkeling van zulk een stevigen buor is een onvermijdelijke en hoogst gewichtige factor der ontwikkelingen en berekeningen van het Westen.

vaderen in 't Lagerhuis, die in hun jongelingsjaren niet minder dronken dan de wildzangen van onzen tijd, uitvaren *tegen* dronkenschap bij 't leger en tevens te velde trekken *voor* de instelling der uitwerpers, die dronkaarts baart en dronkenschap bevordert, terwijl de zoons zich scharen onder de vanen van den Bond. Dat strijden tegen drinken, ook al *kan* men het zelf niet meer, is loffelijk; doch zeer weinig logisch schijnt het dan het bloedprivilege in stand te willen houden, waarvan misbruik van drank in zijn slechtste vormen onafscheidelijk is. De bron, de bron! Deze vrome ouden, die, tot hun bitter leed, de zonden hunner jeugd niet meer machtig zijn, tornen aan gevolgen, terwijl het kwaad onherstelbaar is als men de hoofdoorzaak aan hare plaats laat. «Ledigheid is des duivels oorkussen» en «un clou chasse l'autre» zijn hoofdbeginselen; evenzeer als: «on ne détruit que ce qu'on remplace», — slechts een moderne vorm dier oude spijkerspreuk. Men declameere niet uit en ter na over alle drinken: *overdreven* is het drinken zeker een groot kwaad; maar hoe meer noordwaarts men komt, zoo méer het gebruik van geestrijke vochten als van vet toeneemt. Men bevredigt slechts de gebiedende behoefte aan warmte. De arme wiens mond men terecht van de jeneverflesch wil afhouden, moet echte warmtebrengers (vleesch enz.) ontberen, waarover de welgestelde dagelijks beschikt, terwijl hij den zaligmaker van 't oogenblik, den bedriegelijken verwarmer, waarvan 't gebruik, ten slotte, — helaas, — temperatuurverlaging tengevolge heeft, gemakkelijk bereiken kan. En iets *moet* hij hebben. Neenzeggen alleen is niet genoeg.

---

2. De amsterdamsche kermisrusie met „hop"zang. (7).

De amsterdamsche kermis is dood, maar niet zonder stuipen stierf ze.

De stad heeft eene les gehad, wis echter niet ernstig genoeg. De regeering schafte daar in tijds de macht die ginds noodig was. Tegenover deze konden de hartstochten der «*hoppers*» (7) zich niet tot een bevallig uiterste in vernieling ontwikkelen. Zonder haar ware het hun nog gelukt, — als het grauw te Rotterdam onder den ongelukkigen de Vletter, — vaten met petroleum voor het stadhuis te planten en open te steken. Voor den geest der welgestelden in de hoofdstad ware dit inderdaad verheffend geweest. Verder zou de les niet hebben mogen gaan. Doch, wie kan er voor instaan, dat de militairen altoos precies tusschen opensteken en aansteken zullen opdagen?

De invloed en de werking van de politie hangen bijna geheel af van de militaire hoede, waarvan zij achter zich bewust is. De «*hoppers*», dat is: het vernielend element der bevolking, zijn instinctmatig diep gevoelig aan die hoede. Ware zij er niet, de politie zou door dat element, ja zelfs door de burgerij, die in den regel jegens beide machten hoogst onbillijk is, bij oproer worden weggevaagd als kaf door wind. Nu, echter, weet men dat zij vertegenwoordigt al de macht van den staat, — het leger — 't welk in uiterste gevallen altoos optreedt om kiezers en gekozenen tegen roof, moord en brand te beschutten, en aan die kans wagen zich de «*hoppers*» slechts zelden in ernst.

Zal Amsterdam nu gaan begrijpen het gewicht van de militaire macht, hoe hooger het gehalte zoo grooter, zoo

---

(7) «Hop, hop, hop, — hangt den burgemeester op.» Regel van het nieuwe amsterdamsche volkslied.

beter?! Was de les niet veel te zacht om toereikend te kunnen zijn? Hebben de gegoeden zich deze keer wel genoeg kunnen overtuigen van de juistheid van Schiller's woord:

Aber das schrecklichste der schrecken

Das ist der mensch in seinen wahn.

Ik hoop het, maar ik vrees.

En nu, zoo verneemt men van ter zijde, wordt er geklaagd over de militairen. « Die haarlemmer-hussaren zijn ruwe heertjes. Ze hebben er te veel op ingehakt. Dan, eenigen waren beschonken.» Dit laatste komt voor rekening van de waterdrinkers die, onder de bedrijven, bij den haard bleven smullen, of uit de vensters — de hoogsten — toekken. Misschien meent men dat een soldaat dronken moet zijn om te kunnen hakken; maar zóó is het niet. Wordt hij in de oefening van den moeilijksten aller militaire plichten gekrenkt, zij het zelf zij het in een chef, hem overkomt die

« furor brevis »

welke tot hakken noopt. 'T is niet anders. Al stond een engel voor hem, hij sloeg er op, — hoe veel te meer dan op dezen of genen « hopper » in zijn vollen fleur van schuimbekken, razen, tieren, schelden, schoppen, slaan? — wellicht een verjaarde remplaçant *à la van Baar*?

« Dat » zegt men, « zal niet bijdragen om de zaak van 't leger te bevorderen.» Bij eenig nadenken zeg ik: juist wel. Wat hadden de « heertjes » toch moeten doen? Zich verbroederen met het bronoliëvolk? Wat zou men dan niet op hen hebben gesmaald!? Wel: ware het naar de letter waar, al wat men zegt, dit zou juist moeten te weeg brengen, dat de welgestelde Amsterdammers hun beste krachten spanden ter verkrijging eener afdoende verbetering van het gehalte der levende strijdkrachten. Zij zijn nu van hun kermisrusie vrij goed — dat is:

met slechts geringe schade — afgekomen, dank zij den « heertjes. » Maar, dat zij 't zich wel inprenten: de beschermers van orde en daarmee van *hun* eigendom zijn de « hakers » altoos — tenzij genoopt — slechts in « posse ». Willen zij dezen verder humaniseeren, het gezag van 't leger onmetelijk verhoogen, de waarborgen voor een minimum van misbruik der gewapende macht brengen op een maximum, dat ze dan met den Bond meedoen, ter verkrijging van de *verplichte persoonlijke dienst*, wier invoering onfeilbaar tot algemeenen weerplicht leiden zal.

« Dienstplicht » zeg ik *niet*, wijl de dienst onder de wapenen in vredestijd altoos ongelijk *moet* zijn, hier te lande wegens onzen betrekkelijk grooteren rijkdom wellicht iets minder dan in Duitschland. Het *zwaard* is een kostelijk goed; maar, eens uit de schede, van het gebruik is men zelden geheel meester. Of willen de fijne heeren, welke van het gewone hakken niet gediend zijn, om mij van een beeld van Monteil te bedienen, het zwaard in slaolie doopen, opdat het zachter in de spieren dringe? Neen: zorgt dat het niet behoeft getrokken te worden en ge zult geen olie noodig hebben om de snee te verzoeten. De liefde verbergt zich in de schede als het zwaard er uit komt!!

Ik vrees: de les was niet ernstig genoeg. Het minste hakken neemt men kwalijk. Komt men er met den schrik af, — 't is altoos te veel: Het « hop, hop, hop, hangt den burgemeester op » acht men een gansch onschuldig kermisvermaak. Vraagt jhr. Den Tex eens, hoe hem die volksrijm smaakte. « Dat (8) zouden ze toch nooit hebben gedaan. » Hoe weet ge wat ze zouden hebben gedaan? Zit er in hun bloed geen enkele druppel meer van dat der helden van Jan de Witt? Zulke druppels zijn persis-

---

(8) Ophangen.

tent door allen tijd heen; — ze zijn bij uitnemendheid *atavisch*. Jonkheer Den Tex was zeker al heel blij, dat de « hakers » zich telkens tusschen hem en de « hoppers » wisten in te schuiven.

« De Heer lieft hen die Hij kastijdt. » Maar de kastijding was inderdaad voor veel liefde, — ik herhaal het, — te zacht. Schreven de dagbladen niet dat de ritmeester, graaf van Lijnden, aan het hoofd van zijn escadron op den Dam bij het stadhuis uit sociëteiten werd uitgefloten? Dit was niet juist; maar wel waar is het, dat leden van Zeemanshoop en de Grootte-Club, op den hoek van Kalverstraat en Dam, twee avonden achtereen, Maandag en Dinsdag, op hun balcon sigaren rookende, *blijkbaar met genoeg* de volksooploopen en de moeielijkheden der cavalerie aanschouwden. Dit was zoodanig ergerlijk, dat, op verzoek van dien officier, een commissaris van politie die rookers *moest* noodigen zich van hun balcon te verwijderen en de gordijnen voor de ramen te doen zakken. Dientengevolge werden de balcon ontruimd, de ramen gesloten en de geheele week 's avonds verscheen geen mensch meer daar.

Hoe groot was de schade door de « hakers » enz. berokkend? Naar de omstandigheid al heel gering. Een dertigtal menschen, schijnt het, vrij ernstig gekwest, lieten zich verbinden. *Één* man zou, tengevolge van koudvuur in zijn wonden, gestorven zijn, en één werd door eene bajonetsteek gedood. Waarschijnlijk, echter, waren er nog eenigen, die hun wonden, uit vrees voor de politie, in stilte heelden. Gewoonlijk komt men niet tot de juiste kennis van zulke schade. Vroeger in een stadje als Enschedé en later in Rotterdam, waar troepen uit hetzelfde ruiteregiment meê de orde herstelden, is men nimmer op de hoogte kunnen komen der aantallen dooden en gekwetsten. Ik zeg: volgens al wat ik dusver

zooal vernam, was de militaire macht, alvorens tot tuchting over te gaan, uiterst lankmoedig.

Maandag avond omstreeks 11½ uur op de Leidschebrug, bij het Koningsplein, werd bovengenoemde officier aan het hoofd van een peleton hussaren, een half uur lang uitgescholden en uitgejouwd door duizenden menschen die daar en op de Heerengracht opeengehoopt stonden. Hij heeft ze toen niet uit elkaer gejaagd, wjl het er wemelde van vrouwen en kinderen. Dinsdag, echter, zijn de troepen met steenworpen begroet, en toen werd streng handelen plicht. Het optreden van de hussaren is volkomen gerechtvaardigd door de proclamatiën en garnizoensorders en ook door de houding van den procureur-generaal in den vroegen avond van Dinsdag, eer de eerste scherpslagen vielen, als alles in rep en roer en elkeen die wat had voor lijf en have beducht was.

Nadat de ontlukende «hopperij» door de krachtige handeling der ruiters in de geboorte gesmoord en de benauwdheid zelfs van den delicaatste geweken was, verhieven zich stemmen tegen de militaire macht, tegen de politie en tegen den burgemeester. Schaamte maskeert men door onbeschaamdheid. Dat is de reactie. Niets ware gunstiger voor de militairen dan een omstandig en nauwkeurig verhaal van het gebeurde. Zij zouden er bij winnen; ze hebben hun plicht gedaan.

Deltige heeren van de hoofdstad hebben, in hoppergezelschap, voor de *sabels* der hussaren hard moeten loopen. Ook hebben zij, natuurlijk, achter zich hooren vloeken, ... de «*furor brevis*». Dat hindert. De nieuwsgierigen kregen daarbij — 't is klaar — hun part. Toen de angst geweken was en de productie weer vrij haren gang kon gaan, schold men de beschermende kracht wederom voor improductief en zijn de hussaren door de volksbladen met eigenaardigen «witz» vergeleken met bashibozuks,

die de schrijvers wis intiem hadden gekend. Van de paarden en manschappen, die door steenworpen min of meer ernstig gekwetst werden, wordt niet gerept. Alleen in het eskadron van den graaf van Lijnden bedroeg het aantal 36, en daarbij waren twee onderofficieren, die gedurende 8—10 dagen geen dienst konden doen. Men zwijgt ook van de hartelijke verwenschingen en scheldwoorden waarmee de hussaren in dienst, reeds veertien dagen voor de kermisrusie telkens werden ontvangen. Hun gedrag was voorbeeldig; — er werd nooit op het schimpen en jouwen geantwoord. De troep heeft een zeer zware dienst gehad, waarin hij door de officieren met veel kalmte is voorgegaan. Des te ergerlijker, alzoo, is de wijze waarop in een « voorloopig verslag » over troep en officieren gesproken wordt.

« Aan « het licht » gekomen ». Welk licht, wiens licht? Wit of ander? Dat van onpartijdigen? Of wel het eigenaardige, dat, wie zelf niet pluis was, schier immers tracht te werpen op de daden van anderen? Dat der schaamte? Dacht men soms: het licht moet van dien aard zijn dat de « hoppers » martelaars schijnen van dronken militairen, ten einde het schandaal van elders worde afgewenteld? Hoe ik ook zoeker, wit licht vind ik nergens. Telkens wordt ik geblind door de kleuring van belangen. Helaas! waarom in zulke gevallen komt de deugd schier immer achteraan? -- Ware zij nu vooropgegaan, het zwaard hadd' in de schede kunnen blijven.

Wat verbeeldt men zich toch wel? Dat de officieren, zoo zij bij het aantreden of te paard stijgen ongeschiktheid door drank bespeurden, niet in staat zouden zijn de zondaars te doen wegsluiten? Welk officier laat dergelijke ongeschiktheid doorgaan, als ernstwerk ophanden is, hoe hooger zoo minder? Daarom: de verklaring in dat verslag, waarbij, op grond van een brief der maatschappij tot

afschaffing van sterken drank aan den minister van oorlog, het gedrag der militairen wordt gelaakt, zonder onderzoek of die brief waarheid behelsde, was eene onverantwoordelijke beoordeeling van officieren en troep. (9) —

(9) III a. van 't voorloopig verslag over hoofdstuk VIII der staatsbegrooting voor 1877 luidt zakelijk :

«Nog altijd schijnt in het leger veel misbruik te worden gemaakt van sterken drank. In een adres, onder dagteekening van 22 September II. door de afdeeling Amsterdam der nederlandsche vereeniging tot afschaffing van sterken drank tot den minister van oorlog gerigt, treft men daaromtrent treurige bijzonderheden aan, die bij de jongste ongeregelheden in de hoofdstad aan» het licht «zijn gekomen. En die voorbeelden staan niet op zich zelve. Werden de troepen op betere wijze bezig gehouden, trokken de officieren zich de zedelijke vorming van hunne soldaten meer aan, werd een strenger krijgstucht gehandhaafd, — de dronkenschap zou ongetwijfeld binnen enger grenzen te beperken zijn.

«In verband hiermede wees men op het verregaande misbruik, dat door militairen vooral in dronkenschap van de wapenen gemaakt wordt. Welk bezwaar bestaat er tegen het uitvaardigen van een algemeen voorschrift, waarbij den soldaten, die niet in dienst zijn, verboden werd gewapend op den openbaren weg te verschijnen?

«Ook werd gewezen op de houding der verlofgangers bij het vertrek uit de garnizoenen; men wist voorbeelden aan te halen van vrij groote detachementen, die, onder geleide van officieren, in rij en gelid, doch schreeuwende en tierende over den weg marcheerden.»

Ik had willen schrijven «onbeschaamde» voor «onverantwoordelijke.» Een vriend hield me tegen. «Zet», zei hij, «zulke evidente waarheden in een appendix, als de al te scabreuse papages der ouden in de uitgaven *ad usum Delphini*, of in eene noot.

Ik gaf de voorkeur aan eene noot. Ze is minder officieel en constateeren doet ze even goed.

Hoe durft men het zeggen? — Ware het aangenomen drinken geheel waar en vrij wat bovendien, toch zou het de Tweede Kamer nog niet passen daarover *zulke* — laat staan de gewone — phrasen te debiteeren.

Immers wat doet Zij? Door hare ellendige militiewet drijft ze de heffe naar het leger en dan zegt ze aan de officieren: «de uitwerpen die wij om onze en der onzen bate u sinds tal van jaren zoo

Aan het Lagerhuis mag niet kunnen worden gezegd: « Ook *gij* huldigt de leer: calomniez, calomniez; il en reste toujours quelque chose.» (10)

mildelijk deden toevloeien, en u gaarne nog een wijl zouden willen doen toevloeien, zult *gij* zedelijk vormen, ter maskering van 't euvel onzer hand.» De onzin van zedelijke vorming van voljarige remplaçanten springt in 't oog. « *Wij* scheppen in wetten eene eeuwigdurende bron van zedeloosheid ten uwent; dat is ons goddelijk recht. *Gij*, mijneheeren, moet den door en voor ons diep geverfden moriaan maar blank trachten te schuren of hem vernissen. *Wij* zijn bevoegd zedeloosheid in de wet ten eigen profijte te doen vestigen. *Gij* moet zorgen dat de onbeschaamdheid in dat misbruik den volke zoo min mogelijk blijke.»

Is 't niet ongehoord? « Wat *wij* bederven moet *gij* verbeteren. *Gij* zult de schuld dragen van al de gevolgen onzer met tartufferie ingekleede zelfzucht.» Is er grooter impertinentie te bedenken? Was ze al van enkelen te verwachten, men had toch van de commissie eene qualificatie mogen te gemoet zien, van haar, wier leden alle zeer goed weten waar de schoen wringt.

Gij wilt het onmogelijke. Het kwaad, door u in uw en der uwen belang gesticht en bevorderd, kunnen de ongelukkige officieren nimmer naar uwe behoefte aan maskering genoegzaam opheffen. Uwe wet voert telkens veel meer aan dan de vroomsten en strengsten ooit kunnen afvoeren. *Gij* moet zelf den bijl aan uwen upas leggen, of het gif en de kwijning komen, ten overstaan der natie, voor uwe rekening alleen.

(10) La calomnie, monsieur, vous ne savez ce que vous dédaignez; j'ai vu les plus honnêtes gens près d'en être accablés: croyez qu'il n'y a pas de plate méchanceté, pas d'horreurs, pas de contes absurdes qu'on ne fasse adopter aux oisifs d'une grande ville en s'y prenant bien . . . . . D'abord un bruit léger, rasant le sol comme une hirondelle avant l'orage . . . . . telle bouche le recueille, et, *piano, piano*, vous le glisse en l'oreille adroitement; le mal est fait: il germe, il rampe, il chemine, et, *rinforzando*, de bouche en bouche, il va le diable; puis, tout à coup, ne sais comment, vous voyez la calomnie se dresser, siffler, s'enfler, grandir à vue d'oeil; elle s'élançe, étend son vol, tourbillonne, enveloppe, arrache, éclate et tonne, et devient un cri general, un *crescendo* public, un chorus universel de haine et de proscription.» (Beaumarchais).

«Te zacht», zeg ik. Vergelijkt, opzichtelijk onze Ver-
eeniging die de tot stand bringing van een echt nationaal
leger ten doel heeft, de houding, in 't eerste bondsjaar,
van Rotterdam met die van Amsterdam. Rotterdam genoot
eenige jaren geleden volop van het vernielend element,
door eigen «hoppers». Ze werd door de militaire macht
gered. Zij heeft den Bond krachtig en edel gesteund.
Amsterdam minder; wat ze *nu* doen zal blijft te bezien.
Rotterdam bracht zeer vele begunstigers in hare rekening.
Te Amsterdam waren er misschien wel eenigen, maar zij
hebben de giften voor de afdeeling moeten bestemmen.
In de algemeene kas vloeide, per begunstiger als per
lid, slechts $\frac{2}{5}$ der contributie, tien cent. Intusschen,
geen plaats heeft meer belang bij de krijgsregeling dan
de hoofdstad. Amper ontging ze onlangs de steenolie-
phase. In stee van klagen over het luttel hakken dat
er gedaan is, zeker, voor het grootste deel, dubbel
verdiend, toone ze nu aan daden, eene militaire macht
te willen, door gehalte in staat haar in alle omstan-
digheden tegen «hoppers», van binnen of van bui-
ten, te beschutten. — Zoo niet, er verrijst voor de
hoofdstad, te eeniger tijd, zeer zeker een de Vletter, is
hét niet binnen hare singelgrachten, dan van over de
Maas of Rijn. Lacht maar, gij allen, smullers bij den
haard: «*rira bien qui rira le dernier.*» En, zoo met het
vroegjaar de cycloon uit het Oosten mocht komen opzetten,
u zal het bitter berouwen het bloedvoorrecht niet in
tijds te hebben vernietigd. Over *zulke* cyclonen van den
eersten rang malen de mogendheden heel *lang*, elke, zoo
de anderen het niet kunnen beletten, tot ze meent met
voordeel te kunnen slaan. Rusland heeft twintig jaar
gewacht op ijzeren banen. De noodigen zijn er nu, en
toch duurt het een geruimen tijd eer de groote Slawenstaat
direct slaat. Direct: immers indirect sloeg hij sinds lang.

Bedenkt het, mannen van Amsterdam. Wilt gij bescherming met een minimum van hakken, van binnen of van buiten, gij moet u betuigen, — meer doen dan gij dusver deedt om een verderfelijk privilege afgeschapt te krijgen. Geloofst me: de grondwet kunnen we *desnoods vooralsnog* onaangeroerd laten; wat de gewone wet in onze gebruiken dreef kan de gewone wet er weer uit drijven. Maakt buitendien dat uwe stad spoedig naar de eischen der kunst bevestigd worde. Aan die twee groote zaken hangt mee ons volksbestaan. Bij beroerten, hebt gij ruwer behandeling te wachten van schuim zonder toekomst in de rijen, remplaçanten *à la Van Baar* en nummerverwisselaars, getrokken uit de «hoppers», dan van 's lands edelste zonen, wier voorbeeld zich den anderen opdringt.

In den kamp met een vreemdeling is een huurleger beter dan een vervangleger, en is een volksleger ver boven een huurleger te verkiezen. Maar, vrijwilligers zijn niet meer te bekomen in toereikend getal voor nu en 't vervolg. Wij hebben dus te kiezen tusschen het slechtste en het beste. De keuze kan niet twijfelachtig zijn. Haasten wij ons eer het *te laat* is.

De misdrijfjes der militaire macht, zoo er waren, zijn als niets in vergelijking met het kwaad dat zij door hare werking voorkwam. Ze heeft misschien soms een goede voor een kwade en in zoover mis getroffen. Een kindje op den arm eener moeder kreeg, zegt men, een sabelschrap. Doch, wat deed deze op het slagveld, en, zoo ze er zijn *moest*, waarom nam ze het wichtje mee? De soldaat, als hij slaan *moet*, kan niet altoos even fijn onderscheiden.

Stuiving van oproer zweemt naar werkdadigen oorlog. De «heertjes» moesten de «hoppers» als vijand betrachten, en, begaven zich brave burgers bij dezen, om in alle eer en deugd over den kermisroof, of het nieuwe volkslied te kouten, het kon al licht gebeuren dat het zwaard, met

de « hoppers », ten onrechte een dier braven trof. Ter stuiting van opkomenden vernielingswaan, is *te hard* ver te verkiezen boven *te zacht*.

---

3. Rüstow, over de verdediging van kleine staten.

Ik beveel allen die het wel meenen met het vaderland en bovendien vooral den gegoeden in de hoofdstad, den waterdweepers in 't algemeen en ook hun allen die meenen dat we ons met enkel vleesch en bloed, en gëimprovi-seerden veldarbeid van een dag zouden kunnen verdedigen, ter ernstige overweging aan, de volgende uittreksels uit Rüstow's jongste werk: « Kriegspolitiek und Kriegsgebrauch » geschreven in Mei, Juni, Juli en Augustus van dit jaar.

blz. 73. « Het is wel uitgemaakt, dat tot 1870 en zelfs nog later de pruisische regeering er niet eens aan dacht Holland in het nieuwe Deutschland te trekken met welks vestiging zij zich bezig hield. Doch als men nagaat hoe onzeker nog altoos is de toestand waarin de deutsche oorlogsmarine ten aanzien harer havens verkeert en de bijzondere omstandigheden, die voor de moderne pantser-vloten door haar groot verbruik van brandstof in 't geval van ernst en door de zeer beperkte bergruimte voor haar kolenvoorraad ontstaan, dan kan men het idee zoo maar niet zonder meer van zich werpen, dat de Duitschers, na de inwendige consolideering van hun nieuw staatswezen, wel op de gedachte zouden kunnen komen van eene meer of minder directe annexatie van Holland. »

blzz. 139—143. « Geheel anders is het gesteld met een *klein geciviliseerd* betrekkelijk dicht bevolkt land, omringd door groote machten, welke mogelijk eens zijne onafhankelijkheid zouden kunnen bedreigen. Dit *kleine* land moet

zich en uit beginsel en uit berekening op verdediging inrichten. Uitzonderingen zijn mogelijk.» (Volgt eene aanduiding van uitzonderingen, welke echter vooralsnog niet op Nederland toepasselijk is).

« Maar de uitzondering bevestigt den regel en de regel is, dat dit kleine land, 't welk wij nu beoogen, eene politiek van vrede volgen moet, niet boven zijn krachten uit speculeere of zich in onnoodige verwickelingen begeve, of zich met zaken inlate, welke tot zulke verwickelingen zouden kunnen voeren, dat het zich inrichte om zich krachtig te kunnen verdedigen, wanneer het, in weerwil zijner vreedzame politiek, onrechtmatig mocht worden aangevallen.

« In zulk een land moet ieder man in geval van nood (11) soldaat worden en moest er op gerekend worden, als bij de volken der oudheid, dat ieder vierde of vijfde ingezetene, — grijsaards, mannen, jongelingen, vrouwen en kleine kinderen — allen meegerekend, — de wapens zouden opvatten en mede konden kampen als gevaar het eischte en onafhankelijkheid op spel stond. Een groote staat kan eene keur doen uit al zijn jonge mannen en alleen die nemen welke kwalitatief de besten zijn. Een kleine staat, die slechts voor een tiende of twintigste deel zooveel inwoners telt, mag zijne keur niet doen naar dezelfde beginselen als de groote. Hij moet veeleer zeggen: wat niet absoluut onbekwaam is geldt als relatief bekwaam. De manschappen, die in een mobiel leger niet zouden passen, kunnen ten minste in locale troepen worden gebruikt. De manschappen, welke zelfs in locale troepen niet te bezigen zouden zijn, konden

---

(11) Voor zulke kleine staten als de onze, die men lekkere beetjes zou kunnen noemen, bestaat, volgens den hooggeachten schrijver, de nood altoos.

altoos nog in allerlei administratieve werkzaamheden worden aangewend. En we mogen ze niet willen samenpersen in zekere bepaalde vormen, welke van groote staten mochten zijn afgezien; we mogen dezen niet met schoolmeestersmine naâpen; we moeten zulke vormen voor onze strijdkrachten zoeken, dat we iederen man en, zoo mogelijk, nog iedere vrouw, eene nuttige plaats kunnen aanwijzen.

« Dat kleine land moet het RECHT van elken burger op de wapendienst op zijne vaan schrijven; het moet die dienst tot eene eer maken; het mag alzoo op den burger, wien het zelf van de wapendienst uitsluit, geen vergoedbelasting leggen, instelling welke in zekere omstandigheden, ongeschikt geregeld en gehandhaafd, de geheele weerkracht van het land verlammen, in haren wortel aantasten kan (12).

(12) Naar aanleiding der vermelding in het *Dagblad* van 23 November 1876 van de adressen onlangs den Koning aangeboden door het centraal-comité van den nederl. Weerbaarheidsbond, van de Vereeniging van officieren der schutterij en van de Vereeniging van officieren der scherpschutterscorpsen, vermeen ik te moeten verwijzen naar de nota van 17 Juli 1873, zakelijk als antecedent opgenomen in n°. 14, van 1 Juli jl., en naar het gestelde in al. 14 (blzz. 4 en 5) van n°. 13, van 14 Juni jl. (Zie noot 1.)

Algemeene dienstplicht, *explicite*, is ook de zaak van den Bond niet; maar al zulke algemeenheden zijn noodwendig begrepen in de afschaffing. Hetgeen de heeren vragen is ongeveer hetzelfde wat die nota begrijpt, en, voor zooveel den Bond betreft, uitmuntend. Alleen, terwijl men *implicite* om algemeene dienstplicht vraagt, of iets dat er fameus op lijkt, zie ik niet klaar in waarom de invoering ook *nominatim* als gevaarlijk zou zijn aan te merken. In den juisten naam, evenmin als in de zaak, schijnt mij het allerminste gevaar, zelfs al moest hoofdstuk VIII der grondwet er toe worden herzien.

Intusschen, het is om de zaak te doen. Hoe men haar noeme is van geen groot belang; schoon altoos de voorkeur moet gegeven worden aan den naam, die het begrip het best aan 't verstand der

« Het kleine land beschikt niet over even groote financieele krachten als het grootere; evenwel moet het trachten voor den oorlog het grootst mogelijk aantal soldaten te hebben, — in verhouding der bevolking **VEEL MEER** dan het grootere land. Bij gevolg kan het aan de vorming en tijdelijke opstelling van iederen soldaat veel minder financieele middelen besteden dan het grootere land (13) Om die reden mag men nogtans niet verzuimen de qualiteit van iederen enkelen soldaat op den hoogsten trap zijner vatbaarheid te brengen.

»Alzoo moeten alle middelen worden opgezocht om de goedkoopste opstelling te verkrijgen van iederen soldaat.

«De goedkoope opstelling kan echter werkelijk slechts in de *goedkoope vorming* worden gezocht; want aan uitrusting en wapening mag *niets* mankeeren. (14).

«De goedkoopheid der vorming is alleen daardoor te verkrijgen, dat de groote en grootere samentrekkingen van troepen harenhalve tot het volstrekt noodige beperkt en dat de soldaat reeds in de kleinere en kleinste kringen tot den hoogst mogelijken trap van vorming gebracht worde. Daaruit volgt de verbinding van de militaire met de algemeene opleiding der jeugd, zonder eenige uitzon-

---

menigte kan brengen. De afschaffing van wat de adressanten *een recht* noemen — van wat ik altoos genoemd heb en zal blijven noemen — *een infaam privilege* — is de « *cardo quaestionis*, » de kiem der toekomst van de levende strijdkrachten.

(13) Dit is toepasselijk op Zwitserland, waar Rüstow woont, meer dan op Nederland, dat thans (November 1876) geld genoeg heeft voor die zaken, ter bestrijding der kosten zijner verdediging, personeel en materieel te gelijk.

(14) Wapening begrijpt in haar geheelen omvang alle materieel, zoowel de duurzame bevestiging van een strategisch punt — bijv. Amsterdam — of eene gepantserde vloot, als eene achterlaadbus of een ruitersabel. Genen zijn de groote, dezen de kleine wapens der levende strijdkrachten; genen die der veelheid, dezen die der eenheid.

dering; een beginsel, hetwelk ook allengs in groote staten als vruchtbaar in dat opzicht erkend wordt, zoodat men daarover niet veel woorden hoeft te spillen. Maar, met de uitvoering ziet het er zeker nog treurig genoeg uit, zelfs in die landen welke de meeste redenen hebben haar te bevorderen. De militaire opleiding der jeugd verspreidt den militairen geest door de geheele natie met de minste moeite en verschaft honderden van duizenden centrummen zijner voortplanting in plaats van weinigen. Verspreiding strekt in dit geval ook tot verdieping; werking en terugwerking steunen elkaar in stede van elkaar op te heffen.» (15)

« De verdeeling van den militairen arbeid wordt onmisbaar; in een kleinen kring bekwaam te zijn, dit kan een man met eenigen natuurlijken aanleg en eene speciale — ook op een ander gebied — verworven geschiktheid, lichter leeren, dan bekwaam te zijn voor alles waarvan hij vroeger niets wist en waarvoor hij gevormd moet worden, zonder dat men zich vroeger om zijn vorig leven en doen bekommerd had.

« Uit de evidente noodzakelijkheid voor kleine staten om verdeeling van den arbeid in het programma hunner legervorming en hunner voorbereiding ten oorlog op te nemen, volgt ook noodwendig dat ze zonder *bevestigingen*

---

(15) Het geleuter over «*militarisme*» is ijdel. De vraag is niet of de verplichte dienst winstgevend is voor 't oogenblik — uit het oogpunt van eenzijdig geldbejag, meen ik, — dat van 't gouden kalf van heden alleen, — maar of ze noodzakelijk is voor eene eervolle plaats in de rij der volken, zonder welke ondergang, vroeger of later, onvermijdelijk is. Met dat *slagwoord* trachten de corypheëen van 't bloedprivilege en de politieke helden van den eersten persoon de natie te blinden, haar op een dwaalspoor te brengen, hare energie in zelfhulp — het hoogste goed eens volks — uit egöisme te verlammen. Zijn zij niet de vijanden der publieke zaak bij uitnemendheid? Oordeelt zelf.

niet kunnen blijven bestaan; — wij herinneren uitdrukkelijk, dat we hier spreken van kleine geciviliseerde staten met betrekkelijk geringe gebiedsvlakte.

« Daar deze kleine staten hun bevolking voor den oorlog *ten uiterste* moeten doen nutten, spreekt het wel van zelf dat ze niet enkel op de opstelling van mobiele legers mogen rekenen. Van de manschappen, die ze moeten bezigen als het tot vechten komt, zullen velen slechts voor de plaatselijke wapendienst bruikbaar zijn. Deze kan ongetwijfeld, ook in half-bewegelijke landstormen, in berg- en moeras-streken gepresteerd worden; maar hier nooit zoo voordeelig, dat daarbij alle bruikbare manschappen zouden te bezigen zijn. Buitendien in 't gebergte geldt vooral de eigenlijke bergman. In alle berglanden zijn er dalen die de bergen scheiden; in deze dalen wordt in geciviliseerde staten de nijverheid gepleegd, die geen bergstrijders levert, zelfs daár niet waar veel waarde er aan gehecht mocht worden, door eene militaire opvoeding der jeugd, hare gezondheid te sterken, hare kracht te ontwikkelen, hetgeen nu, helaas, in de gansche wereld nog ontbreekt. Mooie praatjes worden er bij de vleet over de zaak verkocht; maar die verwaait de wind als dorre blaëren.

« Is het land niet *al heel* klein, dan is het nooit zuiver bergland. Aan het hooggebergte sluiten voorbergen en aan dezen heuvelland. Tusschen die verheffingen zijn vlakten en op dezen pakken zich de meeste menschen samen. Die allen moet onze staat doen nutten. Maar ook hier zijn niet allen voor het mobiele leger geschikt, en de meesten evenmin voor den lokalen strijd in bijzondere terreinvormingen. Wel, echter, zouden ze in kunstmatige bevestigingen te gebruiken zijn en slechts daár. Dèz' eene grond zou voldoen tot stelling van 't bewijs, dat, zonder kunstmatige bevestigingen — namelijk in onzen tijd — een

klein geciviliseerd land niet bestand kan blijven. Zijn militaire strijd kan, zonder kunstmatige bevestigingen geen duur winnen; dit laat de geringe vlakte niet toe, die wij altoos moeten veronderstellen. Dat land zou dus, bij gebreke van duurzame versterkingen, door een overmachtigen vijand neergeworpen worden, eer het in de mogelijkheid was geweest den ettelijken bondgenooten, op wie het zou meenen te mogen rekenen, te toonen, dat het zich ernstig verdedigen wil, dat het in dit opzicht wat presteeren kan, — zonder hun den tijd te laten het krachtadig bij te springen.

« Het is eene zeer treurige dwaling, waarvan de wetenschappelijke verspreiding (16) aan eene paragraaf van het strafrecht moest zijn onderworpen, dat *heden ten dage* nog duurzame versterkingen in hare waarde, door zoo genaamd voorloopige, ja door gebrekkige hier of daar, naar smaak, willekeur of onverstand, opgeworpen aard-

---

(16) Er zijn verspreiders van allerlei slag, altoos met de beste bedoelingen. Is het eene *wetenschappelijke* verspreiding, als men aan het publiek voordraagt ruim 8 % der bevolking voor de levende strijdkrachten, en *enkel* den improvisatieschop voor geniewerk? Een preeker, die mij dèz' leer scheen toegedaan, maakte ik op Rüstow's woorden opmerkzaam. Hij hervatte terstond: « Wel, komaan: « nil humani a me alienum » —; dat wil ik ook, maar langs een omweg.» Heel goed; maar toch, aan den spitsvondige, die in uwe publicatiën leeringen als die van Rüstow omtrent de noodzakelijkheid eener stevige basis van duurzame versterking voor de defensie van een kleinen staat — hoe kleiner zoo steviger —, vermag te doen uitkomen, belooft ik een hoogsten prijs. — Een kort verblijf in de stelling, waarin het verschil tusschen woord en daad steeds een kleinste *moet* zijn, doet terugkomen van uitersten.

En dan, het streven in defensie, om een zeer groot doel langs een min begrijpelijken omweg te bereiken, moet ik, inzonderheid voor buitenpublicisten, stellig ontraden. De rechte lijn is eenig. Dat zij het kind maar bij zijn naam noemen, of het personeel heet of materieel. Men wane niet, dat het Lagerhuis of zelfs het publiek

hoopen, zouden kunnen worden vervangen. Het is waar, dat voor ongeveer 20 jaar de verhouding nog nagenoeg zoo was. Maar, sinds werd Europa politiek, militair en technisch dermate hervormd, dat zelfs de meest besliste conservatief op krijgsg gebied, die zijn oogen de kost gaf, zulk een syllabusstelling zonder meer verdoemen moet. Enkel de volslagenste onkunde of de kennelijkste kwade wil kunnen heden nog zulk een stelling verdedigen. Vluchtige verschansingen zijn goed op het slagveld van één dag; maar het langer vasthouden van een strategisch punt kunnen zij niet verzekeren. Daartoe behooren thans bouwen, wier uitvoering een groot verbruik van middelen, van arbeiders en van tijd vordert. Zal men dien tijd nog hebben, als de oorlog voor de deur staat? Hierop mag heden, bij de gewoonlijk zeer rassche ontwikkeling der dingen, bij de zeer schielijke samentrekking der legers door de ijzeren banen, niet meer gerekend worden. Het allerminst mag een klein land daarop rekenen, 't welk, zoo te zeggen, enkel grens is, wier inwendige centrale bevestigingen

---

lang vrede zou kunnen hebben met kronkels, — welke ook. Zij die 8 % der bevolking, met den improvisatieschop *alleen*, voorstellen in plaats van de afschaffing der dienstvervanging, met alle gevolgen, en de uitvoering der vestingwet, — hoe gebrekkig die ook moge zijn geworden door de achtjarige spectaliteitsclausule in stede van een jaarlijksch *minimum* van vier millioen zoo lang noodig, — met alle gevolgen en vervolgen, — zij die dat doen, zeg ik, stellen zich bloot te worden geteld tot de exceptionisten, welke, terwijl ze eigenlijk *niets* kunnen willen, steeds voorwenden — althans in *een* hoofdpzicht — iets meer te willen dan elk ander. Mijn vriend is — ik weet het — ver daarboven verheven; maar de quaestie is nu niet of hij zich blank kent als een lelie, maar hoe de booze wereld hem kleuren *moet*. Wat mij zelven betreft, gaarne leg ik de bekentenis af: meer dan eens verheugde ik me uitermate in eigen vernuft van kronkels, die later telkens bleken nutteloos en daarom én voor de zaak én voor den man schadelijk te zijn geweest.

derhalve ook altoos tevens als grensplaatsen zijn aan te merken.» (17)

Blzz. 149—150. « Een kleine staat, die door een grooten staat wordt aangevallen, kan alleen steun vinden in een anderen grooten staat of in twee of meer groote staten, die hem, in 't algemeen belang — dat van 't « europeesch evenwicht » zoogenaamd — willen bijspringen. Dit bondgenootschap, hetwelk de nood den kleinen staat dicteert, is hem onder alle omstandigheden iets ongunstigs. Opdat het hem niet al te ongunstig worde, moet hij in 't begin van den strijd toonen, dat hij zedelijk gerechtigd is tot zelfstandig bestaan, om zóó de openbare meening van Europa, welke — wat men er ook van zeggen moge — eene wezenlijke macht is, voor zich te winnen. *Moed en offervaardigheid* der burgers van den kleinen staat zijn daarbij het eerste vereischte; zij zijn echter heden niet voldoende; over honderdduizend man die zich dapper laten wegslichten, gehoorzamende aan de wetten van hun land, worden misschien eenige humanistische-humanitair-juristische krokodilstranen, ettelijke weken achtereen, gestort, — druppelswijze, gelijk van zelf spreekt; — maar, na die ettelijke weken, zijn de honderdduizend weggeslachte dappere mannen, behalve door hun naaste aanhoorigen, totaal vergeten. Een kleine staat die gelooft gerechtigd te zijn, om, niettegenstaande den omkeer in het moderne Europa, voort te bestaan en een zelfstandig leven te voeren, moet zich schikken tot aanneming van een rationeel verdedigingstelsel, waarvan *alleen* doelmatig aangelegde duurzame versterkingen den grondslag *kunnen* uitmaken. »

---

(17) « Sans bons moyens de défense vous serez le jouet de tout le monde. » (Thiers aan Léopold I).

Dusver Rüstow.

Naar aanleiding zijner stellingen zij hier nog aangeteekend wat ik voor kort vernam van twee vrienden, bondsleden beide:

De een is militair geweest en heeft vuur gezien. Op reis, achter in Duitschland, raakte hij in gesprek met een voornamen pruisischen generaal.

«Wat doet ge u te versterken?» vroeg de grijze knevelbaard. «Wilden *wij* u te lijf, we zouden alles in een «noe» plat schieten, en ge zoudt, ten slotte, toch moeten bukken».

Zoodanig is de geest der militairen van de type waartoe die grauwe behoort. Zij reppen er met geen woord van dat goede werken evenmin als goede mannen zoo maar dadelijk plat te maken zijn. «Cogi qui potest, nescit mori». Ze worden er ook voor betaald om alles te ontraden wat ons helpen kon rechtop te blijven staan. Dat ze hun eigene energieke praktijk, waar het ons geldt, verloochenen, verraadt den toeleg. Wij kunnen niet beter doen dan Rüstow's beginselen voor de verdediging van kleine staten — personeel en materieel — te volgen. Moesten we dan evenwel bukken, we zouden de voldoening smaken eener gracieuse buiging, die zeker de goedkeuring der kenners van over Maas en Rijn wegdragen zou. Welke is, volgens dergelijke duitsche evangelisten, de grens van macht en grootte, waarbij versterking van een staat begint nuttig te worden? Alleen dan zijn *wij* verantwoord, als we ons gedragen aan de leer: «A nation in arms and disciplined is invincible», dat is: eene natie gewapend en gedisciplineerd is onverwinnelijk. (18)

Er is meer: Duitschland kan niet altoos een ieder te lijf, dien het wellicht gaarne inpakken zou. Bij ons

---

(18) Wapening moet natuurlijk worden opgevat in den geest van noot 14, als begrijpende al de materiele middelen.

komen wis anderen in 't spel, immers zoo wij ons een ongelijk bondgenootschap waardig toonen. In de oostersche quaestie ziet de eerste stuurman van den Duitschen staat nog geen gat. Wilden de Duitschers de Russen te lijf — en dit *moeten* ze willen, is 't niet nu, 't is wat later, niet heel veel, de Franschen staan half-klaar, doch niet om *hen* te helpen. Ware het niet om de naweeën van 1870—71, de Slawen bewogen minder (19).

De andere vriend verhaalde van eene goede boodschap door militairen uit het gevolg van den Duitschen Kroonprins, in het Oranjehotel bij Scheveningen dezen zomer den Hagenaars ten beste nagelaten. Dat zijn echter slechts «on-dit's», waarvoor ik in 't geheel niet wil instaan. Ik heb de boodschap niet zelf aangenomen, maar van derden die ze misschien nog niet eens van de bronddichters hadden vernomen (20). Militairen zijn in den regel voor de daad, — anderen zouden misschien zeggen, — voor geweld. Die heeren nu, beweerden, dat wij onze neutraliteit in geval van verwickelingen zouden *moeten*, maar, zooals het nu met ons gesteld is, niet zouden *kunnen* verdedigen. Hun Keizer en de Troonopvolger hadden, — zeiden zij, — eene onbegrensde achting voor hun koninklijken zwager en oom, en, zoolang deze leefde, zou er niets gebeuren. Kwam hij echter te vallen, en waren we dan nog kennelijk buiten staat onze onzijdigheid te hoeden, ja, dan zouden *zij* hier *de boel* in orde komen maken, waartoe echter, meenden ze, een geruime tijd noodig zijn kon.

Zoo *moeten* onze Duitsche vrienden blijven praten en

---

(19) Beweging is het recht van een groot volk. Het Westen moet er op rekenen.

(20) Van zulke praatjes geldt altoos het bekende: « Si non e vero ben trovato. »

bangmaken tot we den schandelijken incubus der dienstvervanging hebben afgeworpen. Doen we dit, ze zullen ons gaarne den tijd gunnen noodig voor de verdere ontwikkeling onzer levende strijdkrachten. *Zij* weten beter dan wie ook, dat de invoering van het moderne beginsel, — en die alleen, — van zelf *moet* leiden tot eene weerbaarheid voor neutraliteit toereikende, en dit is al wat *zij voor het oogenblik* van ons kunnen verlangen; — *eischen* had ik haast gesteld, misschien iets nader bij de waarheid. De kolenhavens zijn nog niet aan de orde.

Het zij mij vergund hier enkele woorden te herinneren, door mij op 10 December 1875 voor de vergadering alhier in Diligentia uitgesproken:

« Niets zekerder dan dat de vijand komen zal — *verplicht* is te komen — zoo het volk zich niet betuigt. »

Mogen de woorden van Rüstow bij de natie weerklink vinden. Hij is, gelijk gij weet, een der grootste militaire schrijvers van onzen tijd, een ziener niet alleen op krijgsg gebied maar ook op politiek terrein. Zijne zinspreuk is blijkbaar:

« Amicus Plato, sed magis amica veritas. (21) »

---

(21) « Plato deugt me, doch waarheid meer. »

Ik heb getracht te ontdekken, waarom Rüstow Pruisen verliet. De uitkomst volgt:

Geboren in 1821 in het Markbrandenburgsche, trad hij in 1838 in dienst, werd in 1840 luitenant der genie en was in 1848 — jaar der derde fransche omwenteling — te Posen in garnizoen. Wegens zijne brochure: « Der deutsche militärstaat vor und während der revolution », werd hij voor een krijgswaad getrokken, maar ontkwam in Juni 1850 en trad in zwitsersche dienst. Hij is thans (12 November 1876) kolonel (brigadier). Hij was chef van den staf der expeditie van Garibaldi tegen het koninkrijk der Beide Siciliën.

Aan een brief, betreffende den beroemden schrijver, van 16 October jl., gericht aan een vriend hier ter stede, en waarvan ik heb mogen kennis nemen, zijn de volgende bijzonderheden ontleend:

« Vervolgd en gechicaneerd sedert november 1848, dat is: sinds de zege der gewapende reactie in Pruisen, ging hij eindelijk de matigheid te buiten, die hij dusver betracht had, en de regeering trok hem voor een krijgsraad, *na hem te hebben gevangen gezet, zonder vonnis en in strijd met al wat wet mag heeten*. Hij verdedigde zich zelven voor den krijgsraad, maar werd, zegt men, tot tweejaar vestingstraf veroordeeld.

« Doch, het militair kabinet van den Koning, Frederik Willem IV, » (instelling die nog bestaat, en waarvan thans chef is de generaal-majoor der cavalerie von Albedyll) « liet dat vonnis casseeren en een nieuwen krijgsraad roepen. Toen weigerde Rüstow zich nogmaals te verdedigen, en, terwijl men hem steeds gevangen hield en hij niet voor den krijgsraad verscheen, werd hij bij verstek veroordeeld en ditmaal tot 31 jaar detentie in eene vesting. Maar hij heeft nimmer officieel kennis bekomen van dat vonnis, omdat hij, na het eerste, zich op ontvluchten toelegde, en *dit* hem, in weerwil van schildwachten, ijzeren tralies enz., gelukte eer het tweede vonnis kon worden gelezen. Daarna heeft men, in loffelijke bekrooning van een goed begonnen werk, hem quasi als deserteur gevonnisd, — hem — den trouwsten soldaat. Zes en twintig jaren zijn sinds verlopen, jaren voor R. van ontzagwekkende en hoogst nuttige werkzaamheid. Al die *oude aardigheden* zijn vermoedelijk verjaard. — Niemand echter weet dit met zekerheid. Waarschijnlijk schamen zich de overgeblevenen van Rüstow's toenmalige politieke en particuliere vijanden een weinig over hun jeugdigen ijver. Van 1860 tot 1866 is hij eenige keeren in Noordduitschland geweest, maar altoos onder het striktst incognito en telkens slechts voor enkele dagen. Het was toch altoos mogelijk dat soms een ondergeschikte, door behaagzucht in overmaat gedreven, hem liet gevangen nemen. Dit is zeker: hij wilde zijn adoptief vaderland de minste onaangenaamheid sparen.

« Sinds den dood zijner beide jongere broeders » (veldtocht van Sadowa) hecht hem aan Pruisen geen band meer. Natuurlijke neiging trok hem, in weerwil van zijn noordelijken oorsprong, van zijn vroege jeugd af, veel meer zuid- en oost- dan noordwaarts. Laat de staat zijner financiën of van zijn zaken het toe, hij geeft altoos de voorkeur, verreweg, aan Parijs, Napels, zelfs Algiers, Cairo enz., boven het « keizerlijke dorp », (« village impérial » is de uitdrukking in den brief) Berlijn. Hij leeft, schier uitsluitend, in zijn klein gezin te Aussersihl bij Zürich, bestaande, na den

dood zijner vrouw, uit twee innig geliefde dochters alleen, al wat hem nog rest. Hij heeft nooit verlangd de wereld met zijn persoon bezig te houden. Sinds zestien jaar zelfs, heeft hij nimmer geantwoord op de vele leugens, welke lieden, die hem amper van aanzien kenden, over hem uitventten. Maar hij helpt gaarne ernstige vragers, hen namelijk die eerlijk streven naar eene juiste schatting van zijn loopbaan», — de loopbaan, voeg ik er zelf nu bij, van een der merkwaardigste mannen van onzen tijd.

Het sneuvelen zijner broeders heeft Rüstow herdacht in zijn werk: «Krieg von 1866 in Deutschland und Italiën», in de noot op het slot der beschrijving van het eerste bedrijf des slags van Königgrätz (Sadowa), blzz. 236 en 237. Beiden waren majoor, — Alexander bij de artillerie, Cesar in het 2de regiment infanterie (Prins Frederik der Nederlanden). Die treffende hulde eindigt aldus:

«Viele haben freunde verloren, niemand hat zwei einzige brüder verloren, die sich bereits in der welt einen namen erworben, und sich als männer vor Europa bewährt hatten.»

«So ist es mir erlaubt meiner brüder an dieser stelle zu gedenken

Monumentum sit aere perennius.»
